

Štěpán, Ludvík

Shrnující i bližší pohledy na literaturu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2004, vol. 53, iss. X7, pp. 144-145

ISBN 80-210-3357-6

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103155>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

V oddíle *Postmodernismus – genologie – textové strategie* si Ludvík Štěpán všímá postmodernistické struktury českých a slovenských vypravěčských žánrů: pojmy naranda a navrávačka (Hrabal – Tatarka) jsou dosud spíš ve funkci pracovních nástrojů. Ladislav Soldán nezapřel v sobě filozofa, kterým profesně je, ukazuje na nutnost gnoseologického aspektu postmodernismu ve smyslu nacházení spojitostí i odlehklých a protilehlých literárních jevů. Zajímavé práce prezentovali také Miroslav Kotásek („*Metaromán*“ *sub specie „postmoderny“*), Daniel Laudani (*Láska a neláska v talianskej postmoderné*), Marta Žilková (*Translácia významu v adaptačnom procese*). Oddíl *Postmodernismus a česká a slovenská próza je nejrozsáhlejší*. Zaujala mě Viera Žemberová již pojmem „postmoderné gesto“, který používá při analýze tvorby Petra Jaroše 90. let 20. století, Ivan Jančovič (Dominik Tatarka), Milada Písková (R. Sloboda), Zdeněk Šanda (Kunderova Nesmrtelnost), Lucia Rákayová (Kunderova Nesnesitelná lehkost bytí), Drahomíra Vlašínová (Jiří Kratochvíl), Márton Beke (Miloš Urban), Libor Pavera (Akademikové po sametu aneb román-esej o středoevropském prostoru), Jiří Urbanec nebo L. Martinek; mezi odborníky na dětskou literaturu zaujala Zuzana Stanislavová a Naděžda Siegllová, ve dvou příspěvcích lingvistických oba dva – jak Ivany Kolářové, tak Ladislava Binara. Škoda, že se konference neúčastnilo více těch, kteří by sborníku dodali interdisciplinárnější ráz.

Sborník je zajímavou konfrontační plochou: zatím se rozprostírá spíše doširoka, a nedochází tak k přímým střetům, ale lze tu již sledovat podstatné rozdíly v interpretaci obecných poloh postmoderny, její geneze a osudu.

Ivo Pospíšil

SHRNUJÍCÍ I BLIŽŠÍ POHLEDY NA LITERATURU

Petr Poslední: *Měřítka souvislostí. Česká a polská literární kultura po roce 1945*, Eruroslavica, Praha 2000, 190 s. – **Petr Poslední: *Polské literární symboly***, Gaudeamus, Hradec Králové 2003, 204 s.

Docent Petr Poslední, původním školením zejména bohemista, se zaměřením jak na literární vědu (stylistika, interpretace literárních textů), tak na její strukturalistickou metodologii a rovněž na lingvistiku a estetiku, po svém pedagogickém působení na gymnáziu v Sedlčanech (1969–73) a Pedagogické fakultě v Hradci Králové (1973–80) zmizel na čas z českého „literárního obzoru“. Nejdříve byl lektorem češtiny na Slezské univerzitě v Katovicích (1980–83) a po zákazu publikování (1984) se přestěhoval do Polska, kde se také začala profilovat jeho polonistická a komparatistická orientace. Zpočátku působil v Krakově-Nové Huti jako vedoucí uměleckého oddělení tamního kulturního centra (do roku 1991) a posléze přednášel českou literaturu (s mnoha přesahy k sociologii kultury) na Varšavské univerzitě. Po návratu domů (v roce 1996) působí na Pedagogické fakultě v Hradci Králové (specializuje se na kontexty české literatury po roce 1945, literární kulturu a didaktiku, komparatistiku, sociologii kultury a mediální studia) a současně působí na Filozofické fakultě UK v Praze (tam přednáší hlavně dějiny polské literatury).

Takto široké pojetí přístupu k literatuře se obrazilo i v Posledního pracích. Ve spolupráci s dalšími autory vydal několik učebních textů zaměřených na literární výchovu, jazykovou a literární kulturu, četbu a práci s literárními texty, sám vydal knihy (kromě recenzovaných) – *Hranice dialogu. Česká próza očima polské kritiky 1945–1995* (Praha 1998), *Hledání tvaru: současná literární kultura na gymnáziu* (Hradec Králové 1999) a *Paměť hor: z literárního povědomí východních Čech po roce 1945* (Hradec Králové 2001) a rovněž faktografickou publikaci *Krok ze stínu: setkání s polskou kulturou* (Hradec Králové 2002).

První nástiny k publikaci *Měřítka souvislostí. Česká a polská literární kultura po roce 1945* vznikaly ještě za autorova pobytu v Polsku a při jeho práci nad hesly do různých slovníků a encyklopedií, ale také při psaní studií pro české a polské časopisy. Poslední se v ní snaží nalézt odpověď na ústřední otázku: jak se politické a společenské změny dneška promítají do hodnocení literatury po roce 1945, nikoli z literárněhistorického hlediska, nýbrž z pohledu tzv. literární kultury. Tuto kategorii charakterizuje jako „*soubor zobecněných představ o podstatě a funkcích literatury,*

jímž se v určitém období řídí většina subjektů literárního života – autoři, nakladatelé, čtenáři, kritika, vědci, propagátoři a organizátoři kulturního dění". Přičemž se snaží o pohled srovnávací – v české a polské skutečnosti, protože „v meziliterárních vztazích se literární kultura projevuje nejen v genetických nebo typologických souvislostech paradigmatických, zakončených jednak v literárních tradicích, jednak v mimoliterární skutečnosti“. Právě pojmy literární kultura a srovnávací metoda Poslední rozebírá v prvních dvou kapitolách knihy. V další se snaží osvětlit, jak v průběhu dějinného vývoje literární kulturu ovlivňovaly různé literárněvědné a lingvistické metody bádání (hodnotící buď subjektivní, nebo objektivní obraz dějinné evoluce), především polské, jež autor (ve vytčeném období) považuje za progresivnější. V části nazvané Pokusy o syntézu se pokouší dospět k jasnému názoru na literární reflexi obrazu světa na základě prací hodnotící českou a polskou literaturu. V dalších textech Poslední načrtává své pojetí tzv. dialogemů, které se objevují ve střetu autorova záměru především s dalšími subjekty v komunikačním koridoru, s tradicí a existující regionální ukotveností. Knihu uzavírá kapitola Generační paradigma, v níž autor dokazuje ovlivnění literárního vývoje a kultury omezeností existujících tvůrčích a komunikačních společností a nadčasovostí konkrétních generací.

Knihy *Polské literární symboly*, která je rozdělena do tří tematických oblastí Mezi domovem a cizinou, Konflikty rozumu a víry a Po nerovném boji, vychází sice rovněž ze širších pohledů autora, nicméně je důsledně zaměřena na polskou literaturu, resp. na typické jevy či stereotypy polské literatury, prezentované navenek specifickou symbolikou, která se neobjevuje pouze ve vymezeném období (jde o 19. a 20. století), nýbrž někdy prolíná několika vývojovými obdobími. Autor svou srovnávací metodu demonstruje tím, že na počátku každé kapitoly „vytýká před závorku“ obsah kulturně-spoločenských diskusí v nové etapě polské historie a literatury (tedy po roce 1989) a v období na přelomu tisíciletí, jež neváhám označit už jako post-postmodernistické. Co tato kniha z rozsáhlého arzenálu polských stereotypů, symbolů, mýtů a tradicionalismů vyzdvihuje? V první části především jistou hermetičnost polské společnosti, způsobenou dlouhou dobou nepsoboty a z toho plynoucí národní variantu mýtu věčného tuláka na pozadí silného fenoménu emigrace, ale i rozpory, pramenící na jedné straně z tradičního zakořenění národa v tradicích křesťanského venkova, na druhé straně pak vyvěrající z prudkých změn industrializující se společnosti (právě ve dvou posledních staletích). Ve druhé části se autor pokusil osvětlit svár různých messianistických a existencialistických proudů s realitou historického vývoje polského národa a různé reakce (v polské literatuře) na ně – mj. prostřednictvím vnitřní emigrace, metodou účel světí prostředky, s níž souvisí rozpor mezi tzv. wallenrodismem a tzv. conradovskou věrností, ale rovněž prostřednictvím kritického bláznovství (které koření už ve středověku a zejména v tzv. sowizdrzalské literatuře na přelomu renezanace a baroku) a vzájemného ovlivňování žánrů vysokého (tzv. umělecky hodnotná literatura) a nízkého stylu (paraliterární a publicistické formy). Třetí část spíše než mýty zabírá tradiční komplexy polské společnosti – autor se snaží ozřejmit, jak se různé „prohry“ projeví v polské literatuře – po povstáních v 19. století, ve druhé světové válce a po ní, tedy v období různě intenzivního „tlumení“ svobody, až k výjimečnému stavu v 80. letech a ve vývojových etapách po roce 1989 (opakující se důsledky vyhnanství, důrazu na „hulánskou“ tradici či nově se rodícího významu svědomí národa). Knihu uzavírá přehled interpretovaných literárních děl podle tematických okruhů.

Domnívám se, že Poslední knihy (a nejen tyto recenzované) se od tradičně chápaných literárněvědných publikací liší zejména přesahy k sociologickým i filozofickým pohledům na literární vývoj a také důsledně uplatňovaným komparatistickým myšlením, které pro bohemisty i polonisty jak u nás, tak v Polsku znamená významnou zkušenost: už z poněkud jinak nastaveného zrcadla pro reflexi literární tvorby i interpretaci konkrétních děl.

Ludvík Štěpán